

BORZSÁK ISTVÁN

MOMMSEN A „MÁSODRENDŰ” NYELVEK HASZNÁLATÁRÓL

Némethy Géza a római szerelmi elégia származtatásának hírhedt vitájában — a ps.-vergiliusi *Ciris* kiadásának (Bp. 1909) előszavában — hivatkozik a *princeps philologorum* Mommsen nyilatkozatára, amely szerint a magyar nyelvű tudományos közlemények céljukat tévesztik, amennyiben hozzáférhetetlenek, érthetetlenek a nemzetközi *res publica litteraria* számára, és így a magyar kutatók — mint afféle barbárok — *extra litterarum commercium* rekednek. Ő bezzeg ékes latinsággal tudtára adta a világnak felfedezését, amelyről azonban Felix Jacoby nem vett tudomást. Ez persze az ő elsőbbségét nem érinti, — gondolta és hirdette.

A világnyelveken való közlés kérdése azóta sem vesztett időszerűségéből, sőt időszerűbb, mint valaha. Ezért kíváncsi, hogy kezdő (és haladó) kutatóink *érdemleges* eredményei ne csak magyarul lássanak napvilágot. A hazai nyelven közzétett írások szerzőinek — az „érthetlenség” biztosnak hitt fedezékében — nincs okuk az illetékes nemzetközi kritikától tartani, ezért akárhányszor vitatható termékekkel is előmerészkedhetnek.

Erre gondolva vettük elő (Lőrincz Barnabás szíves közreműködésével) a nagy Mommsennek nemcsak annak idején (1873-ban) megszívlelendő észrevételeit a *Corpus inscriptionum Latinarum* III. kötetének bevezetéséből (p. 159 sq.), az erdélyi feliratok összegyűjtésében segédkező személyek (Dacici auctores) felsorolásából. Torma Károly (1829—1897) dicséretes buzgólkodását és a daciai római feliratok hozzáférhetővé tételében szerzett érdemeit fenntartás nélkül elismeri és méltatja, *csak éppen...*

Tekintettel a nem akárkitől származó sorok dokumentum jellegére és ma is érvényes voltára, a nyilatkozatot — csekély kihagyással — *okulással* közöljük:

... Carolus TORMA Csicsó-Keresztúrensis per hos annos non solum vicinos agros data opera pervestigavit ruderaque, quae multa ibi sunt castrorum Romanorum, primus diligenter exploravit, sed universam fere Daciam lapidum causa continuo peragrat... Ego vero ab hoc viro ut olim in itinere comiter exceptus, ita deinde per totum operis cursum continuo adiutus sum submissis libellis, quos de Daciae inscriptionibus complures edidit in actis tam academiae Hungaricae, quam musei Clausenburgensis, tum ineditis adhuc copiis liberaliter subministratis. Exempla, quae ipse excepit, proba et omni fide digna esse testor expertus. Unam doleo linguam auctoris Hungaricam, qua impeditus ex viri peritissimi commentationibus iustum fructum capere non potui. Omnino vix dicendum est, quantum damnum secundariorum linguarum usus hisce nostris litteris et attulerit iam, et in dies afferat; certe ne de commentariis dicam, ipsae inscriptiones sic editae et editorum et nostro communi damno non minus latere solent, quam in terra sepultae. Exempli causa diploma Domitiani Enyediense post primam editionem Hungarice factam per annos octo et quadraginta iacuit neglectum, neque innotuit ne tum quidem ex editione illa, sed ex aere ipso a Neugebauro denuo descripto. Sane patriae amorem etsi Germani homines non in suis solis civibus laudare soliti sunt, et iure is sibi postulat cum reverentiam, tum etiam indulgentiam, tamen qui prae patriae caritate communem utilitatem insuper habent, quaeque cum omnibus communicare et volunt et debent velle, ea expromunt tamquam in aede deserta foribus clausis contionantes, ii sibi im-

putabunt, quod extra litterarum commercium permanent, et cum barbari non sint, tamen quodam modo pro barbaris habentur.

Ehhez nem kell kommentár. (Legfeljebb annyi, hogy az utolsó — bonyolult — mondatban az *is* az előző *amor patriae*-ra vonatkozik.)

A feledékeny utókor emlékeztetése végett: A „szubjektív” szerelmi elégia eredeztetésének kérdését Ed. Norden az *Einleitung* 1. kiadásában (1909-ben: I 506) F. Jacobyra (Zur Entstehung der römischen Elegie. Rhein. Mus. 60 [1905] 38 skk.) hivatkozva ismertette. Eszerint a római elégia a hellénisztikus kor szerelmi elégiáiból származik, az újkomédiából, a bukolikából, epyllionból, Philétas és Kallimachos „objektív” elégiáiból és — talán — még Mínnemosból is merített motívumokból „elnyújtva” (zerdehnt). Hivatkozik továbbá Wilamowitz görög irodalomtörténeti összefoglalására (Kultur der Gegenwart I 8³, 214 sk.): „Ők ketten egymástól függetlenül jutottak ugyanarra az eredményre.” Ez öröklődött Schanz — Hosius irodalomtörténetében (II¹ [1935] 165 skk.), ahol azonban (167) Jacoby neve után — közbevetés formájában — utalás történik Némethy Gézára is, mint aki („A római elégia viszonya a göröghöz. Bp. 1902”) megelőzte a német kutatót („dem — sc. Jacoby — Némethy vorangegangen war”). E. Bickel (Lehrbuch der Gesch. der röm. Lit. 1937, 532) a kérdéssel kapcsolatban saját Bursian-Jahresberichtjére utal (140 [1908] 223 skk.), amelyben kritikus fenntartásokkal ismerteti Jacoby „kísérletét”, mindenesetre Némethy megnevezése nélkül. Az új *Einleitung*-ban (hg. von Fr. Graf, Stuttgart—Leipzig 1997, 209 sk.) G. Biagio Conte ugyanúgy figyelmen kívül hagyja a hajdani magyar kutatót, akár csak Michael von Albrecht (Gesch. der röm. Lit. I [Bern 1992] 589) vagy G. Luck (Probleme der röm. Liebeslegie in der neueren Forschung. ANRW I 3 [1973] 361 skk.). Hiába keressük Némethy felfedezői érdemének említését N. Holzberg „bevezetésében” (Die röm. Liebeslegie. Eine Einführung. Darmstadt 1990) is. Ezek szerint virtuóz latinistánk — provinciális elzárkózottságunkban — *latinul is hiába szónokolt*.

„Másodrendű” nyelvünk használatából, illetőleg nem-értéséből adódó mulatságos vagy bosszantó fonáságokról elgondolkoztató tárcát lehetne kanyarítani. Itt mutatóba csak egyet-kettőt, annak szemléltetésére, hogy Mommsen fensőséges morgolódása korántsem volt megalapozatlan: A Bursians Jahresberichte Plinius-referense annak idején (1890, 252) sajnálkozva említette, hogy nem ítélteti meg B. Jonas dolgozatát „Az ifj. Pliniusra vonatkozó fölíratokról” (EPhK 1885, 344 skk.). A szerzőt Beliczay Jónásnak hívták. Ennél sokkalta érdemlegesebb teljesítmény, Fraknói Vilmos Vitéz János-életrajza (1880) is *ezért* maradt hozzáférhetetlen (unzugänglich) a klasszikusok „felélesztésének” történetét feldolgozó G. Voigt számára. (Die Wiederbelebung des class. Altertums, II⁴ 318,1.) Enyhébb eset, ha *érthető* nyelven publikálunk, csak a nevünk sorrendjét nem értik, ahogyan pl. a Pompeius Trogus-specialista O. Seel a Iustinus-kiadás bibliográfiájának első tételében „András, B.”-ként szerepeltette erdélyi honfitársunkat, a franciául értekező Bodor Andrást. És így tovább, *ad infinitum*.